

УДК: 355.42(477)

DOI: 10.33099/2707-1383-2022-44-2-57-66

Микола Попельський*провідний науковий співробітник**Центру воєнно-стратегічних досліджень,**Національний університет оборони України**імені Івана Черняхівського (Київ, Україна)**ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2425-756X>**Електронна пошта: p.miroslava@ukr.net*

ДОСВІД ДІЙ СТИХІЙНОГО РУХУ ОПОРУ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ НА СХОДІ УКРАЇНИ

У статті висвітлюються досвід діяльності руху опору на території Донецької та Луганської областей під час окупації деяких районів цих областей Російською Федерацією, визначені періоди її організації, здійснений аналіз діяльності руху опору в початковий період відбиття нападу російських найманців та незаконно озброєних формувань на території Донецької та Луганської областях та заходи, які вживалися небайдужим населенням цих областей щодо захисту територіальної недоторканності території України.

Надані пропозиції щодо визначення періодів організації руху опору в початковий період відбиття нападу російських найманців та захисту територіальної цілісності території України.

Ключові слова: *рух опору, добровольці, націоналістичне підпілля Луганщини, організація руху опору, завдання руху опору, громадянська діяльність місцевого населення.*

Постановка проблеми. Аналіз локальних війн та збройних конфліктів останнього десятиріччя свідчить про те, що поряд з безпосереднім застосуванням сил військової організації держави активно проводять комплексне застосування за єдиним замислом і планом сил спеціальних операцій, формувань збройної опозиції та інших незаконно утворених

антидержавних озброєних формувань.

Основною метою діяльності цих формувань є забезпечення в стислі строки підриву економічного, політичного, воєнного і морального потенціалів держави, істотного впливу противника на хід та результати як перших операцій, так і війни (конфлікту) в цілому. При цьому об'єк-

тами особливої уваги стають підприємства військово-промислового комплексу, об'єкти на комунікаціях, електростанції, водосховища та інші важливі державні і військові об'єкти. Підтвердженням цьому стали воєнні конфлікти в Перській затоці, на Балканах, в Центральній Азії.

Враховуючи нестабільну і недоброзичливу зовнішньополітичну, економічну, соціальну, інформаційну обстановку навколо України виникає об'єктивна потреба подальшого удосконалення системи руху спротиву на територіях, тимчасово зайнятих агресором (противником).

Аналіз основних досліджень і публікацій. На превелику жаль, питанням організації та ведення руху опору під час ведення агресії з боку іншої держави на території, тимчасово зайнятої противником, в статутах Збройних Сил України (ЗС України), та в інших керівних документах в цілому не розглядалося.

З введенням в дію Закону України «Про основи національного спротиву» (з 1-го січня 2022 року) почалася робота щодо організації виконання вимог цього Закону, яким визначені правові та організаційні засади національного спротиву, основи його підготовки та ведення, завдання і повноваження сил безпеки та сил оборони та інших визначених цим Законом суб'єктів з питань підготовки і ведення національного спротиву, визначені основні терміни: що таке рух опору, сили і засоби,

завдання руху опору. Тому необхідно на державному рівні опрацювати систему воєнних, інформаційних і спеціальних заходів, організацію, планування, підготовку і підтримку руху опору в системі всеохоплюючої оборони держави з метою відновлення державного суверенітету і територіальної цілісності під час відсічі збройної агресії проти України (Про основи національного спротиву: Закон України від 16 липня 2021 року № 1702-ІХ. 2021).

В засобах масової інформації (Здесь есть люди, готовые сражаться за свою землю и уничтожат бандитов — первое обращение партизан Донбасса. 2014; Силам АТО протистоїть 15-тисячне військо. Генштаб створює партизанський рух. 2014; На Донбассе появились партизаны, воюющие против террористов. 2014; У Маріуполі готують мітинг за мир і партизанські загони. 2014; Партизаны Донбасса уничтожили группу боевиков и казачьего главаря Маршала. 2014) з початком бойових дії на Сході України неодноразово відмічалося про дії так званих «партизан», здійснювався аналіз проведених дій з боку сил спротиву, але ніяких досліджень з цих питань не проводилося, а інформація, якою володів Генеральний штаб Збройних Сил України була таємною і не розповсюджувалась. Тому, цим питання, на даний час необхідно приділити особливу увагу та провести дослідження, які би розкрили діяльність підпільних

організацій, ватажків спротиву, руху опору, які проводили найбільш проукраїнські громадяни України на території Донецької та Луганської областей у 2014 році.

Мета статті — висвітлення заходів, які проводилися проукраїнське налаштованим населенням в Донецької та Луганської областях на початковому етапі відсічі збройної агресії (Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1932-ХІІ. 1991) з боку Російської Федерації та незаконними озброєними формуваннями, проведення аналізу їх дій з метою сприяння розгортанню ЗС України.

Виклад основного матеріалу. Як що говорити про рух опору на території Донецької та Луганської областей під час окупації деяких районів цих областей Російською Федерацією та подальшого проведення Україною на цих територіях антитерористичної операції (а далі Операцій об'єднаних сил) — його метою була робота серед місцевого населення щодо підризу авторитету окупаційної влади та перешкоджання її діяльності; нанесення втрат та перешкоджання ефективному застосуванню незаконно збройних та іррегулярних формувань з території Російської Федерації, зниження їх бойового потенціалу, виведення з ладу важливих елементів інфраструктури та комунікацій.

Мета руху опору досягалась виконанням низки завдань, а саме:

дискредитація окупаційної влади серед місцевого населення; створення та підтримка дій громадських організацій; засоби масової інформації (ЗМІ), які налаштовані проти окупаційної влади; підбурювання громадян до проведення акцій громадянської непокорності (демонстрацій, страйків, актів саботажу тощо), порушення громадського порядку; створення прихованих запасів озброєння, боєприпасів, вибухових речовин та інших матеріально-технічних засобів для використання бойовими підрозділами руху опору при виконанні завдань; надання допомоги військовослужбовцям Збройних Сил України, що виконують завдання на окупованій території та звільнення тих, що потрапили в полон.

Рух опору на території Донецької та Луганської областей, на мою думку, можна умовно поділити на **три періоди** організації.

Перший період (початковий) — коли добровольці в основному забезпечували сили антитерористичної операції розвідувальною інформацією (про рух та знаходження військових підрозділів ворога, про переміщення озброєння та військової техніки ворога тощо).

Основними завданнями руху опору в цей період були:

1. Виявлення баз підготовки, складу, озброєння, районів розташування диверсійно-розвідувальних сил і незаконно озброєних формувань та намірів їх дій.

Прикладом виконання цього завдання стала так звана «Стаханівська операція», яка проводилась у березні 2014 року. Шляхом опитування місцевих жителів та спостереження групою руху опору було виявлено незаконно озброєні формування в м. Луганськ.

2. Встановлення бойового складу, стану (положення), можливостей, намірів та характеру дій військових формувань, що прибули з території Російської Федерації.

Так, рухом опору було отримано інформацію від місцевих мешканців про велику кількість військовослужбовців Збройних Сил Російської Федерації, які були замічені у н. п. Гольмівський. Крім того було виявлено основне місце розташування техніки та особового складу, а саме — у лісо-смугі в околиці н.п. Зайцеве.

Другий період (з початком залучення Ракетних військ та артилерії Збройних Сил України) — наведення та цілевказівки артилерії (по скупченню сил ворога його вогневих позиціях, штабах тощо) та розгортання активних дій підрозділів Сил спеціальних операцій ЗС України на тимчасово зайнятих територіях Донецької та Луганської областей України.

Основними завданнями руху опору в цей період були — викриття (дорозвідка) об'єктів (цілей) для ураження, а також визначення результатів ураження.

Наприклад, шляхом спостереження представниками руху опору за

спорудами видобувне-переробного комбінату н. п. Докучаєвськ 14 грудня 2014 року було виявлено факт використання даних споруд бойовиками у якості складів пально-мастильних матеріалів. За вказаними координатами зазначений об'єкт було знищено вогнем артилерії Збройних Сил України.

Третій період (з приходом великої кількості «відпускників» та введенням бригадних та батальйонних тактичних груп «іхтамнетів» — початок проведення силових операцій (знищення особового складу (командирів), воєнної техніки та об'єктів ворога, об'єктів інфраструктури тощо).

Так, у листопаді 2014 року партизани розстріляли із засідки колону підрозділу «Козачої Гвардії». Було ліквідовано командира цього підрозділу, бойовика з позивним Маршал і його водія (Партизани Донбасса уничтожили группу боевиков и казачьего главаря Маршала. 2014).

В Калінінському районі м. Донецьк 10 червня 2016 року підрозділом руху опору була влаштована диверсія на пункті ремонту військової техніки. Внаслідок вибуху було поранено шістьох бойовиків НЗФ, знищено мікроавтобус та пошкоджена техніка, яку вони ремонтували. Також в ніч з 20 на 21 травня 2018 року в н. п. Івановка Луганської області в результаті диверсії руху опору був підірваний міст, через який здійснювалось матеріально-технічне забез-

печення незаконно озброєних та іррегулярних формувань з території Російської Федерації.

Поблизу н. п. Торез 4 березня 2019 року було організовано засідку та знищено сім танків Т-72 і один новий модернізований танк Т-72Б3.

Крім того, підрозділами руху опору виконувались завдання щодо: пошуку, порятунку та евакуації екіпажів літаків (вертольотів) у районах падіння або вимушеної посадки; пошуку, звільнення та евакуацію військовослужбовців, які потрапили в оточення або полон.

Наприклад, 14 червня 2014 року підрозділом руху опору націоналістичного підпілля Луганщини було організовано пошук та переховування шістьох членів екіпажу збитого українського літака АН-26. Евакуацію екіпажу на підконтрольну Україні територію було здійснено групою Сил спеціальних операцій Збройних Сил України.

Також в період з 9 по 11 липня 2014 року в н. п. Северодонецьк підрозділом руху опору націоналістичного підпілля Луганщини було організовано пошук, порятунок та евакуацію волонтерської групи, яка надавала місцевим мешканцям медичну допомогу.

Слід зазначити, що підрозділи руху опору приймали активну участь у психологічних операціях (акціях), які проводились Силами спеціальних операцій Збройних Сил України на окупованій території.

Наприклад, 8 жовтня 2016 року в м. Красний Луч були розклеєні листівки з текстом «Можна не погоджуватися з владою, але це не привід зраджувати власну країну».

Звістку про зародження руху опору на окупованих територіях України також підхопили та розповсюджували ЗМІ.

Так, влітку 2014 року ЗМІ поширювали таку інформацію: «На Донбасі починають діяти самостійні партизанські групи, які ведуть боротьбу з терористами та сепаратистами» (На Донбасе появились партизаны, воюющие против террористов. 2014); «Маріуполь зміцнює захисні споруди, волонтери почали формувати партизанські загони для захисту на випадок вторгнення росіян чи проросійських бойовиків» (У Маріуполі готують мітинг за мир і партизанські загони. 2014).

1 вересня 2014 року речник Ради національної безпеки і оборони України А. Лисенко заявив, що «... в планах Генштабу — створення партизанського руху, вже визначено командирів партизанських загонів, які знають людей що будуть в їхніх загонах» (Силам АТО протистоїть 15-тисячне військо. Генштаб створює партизанський рух. 2014).

25 жовтня 2014 року група місцевих партизан через ЗМІ звернулася до бойовиків так званих ДНР, ЛНР та російських найманців із заявою: «на Донбасі є люди, які готові боротися за свою землю та знищува-

ти бандитів, що прийшли грабувати руйнувати та вбивати» (Здесь есть люди, готовые сражаться за свою землю и уничтожат бандитов — первое обращение партизан Донбасса. 2014). У подальшому були аналогічні публікації, але вже набагато менше, що вказує на те, що ініціатива місцевого населення не дістала належної підтримки з боку силових структур України.

Водночас, в умовах відсутності централізованої системи управління рухом опору та його завчасної підготовки такі дії були мало ефективними. Через відсутність пунктів базування та опорних баз рух опору забезпечувався самостійно, в основному, за рахунок місцевих ресурсів. Налагодження контактів з керівниками осередків руху опору, координація дій підрозділів руху опору в інтересах ведення антитерористичної операції відбувалась в несприятливих умовах, коли територія вже була окупована противником.

Однією з основних причин, що призвели до такої ситуації, є те, що питання організації руху опору до 2014 року в Україні взагалі не розглядалось. Більш того, жодним керівним документом ЗС України та інших складових сил оборони не було визначено орган управління, на який було б покладено завдання щодо організації руху опору. Саме тому, на початок воєнного конфлікту на сході України ані сили оборони, ні місцевого населення окупованих територій

у цьому відношенні не були підготовлені.

Отже, в період з 2014 по 2018 роки основними завданнями руху опору на окупованій території України були: збір інформації про противника, підбір та підготовка нових членів підпілля, а також проведення невеликих за масштабом окремих диверсійних дій. Відбувається поступове переростання пасивного опору (який проявляється у вигляді невдоволення місцевих жителів, спричиненого нав'язуванням окупаційною владою нових порядків) в активний. При цьому створюється мережа осередків руху опору, відбувається формування бойових підрозділів та підпілля. Протягом зазначеного періоду керівництво рухом опору здійснювалось штабом антитерористичної операції (АТО) через групи спеціального призначення, що були інфільтровані на окуповану територію.

Таким чином, з початком російської агресії проти України в 2014 році на Донбасі було зафіксовано прояви громадянської діяльності місцевого населення щодо створення сучасного українського руху опору.

Досвід участі Збройних Сил України в антитерористичній операції /операції Об'єднаних сил на території Донецької та Луганської областей свідчить про те, що в перші роки воєнного конфлікту формування руху опору на окупованій території відбувалось стихійно,

у переважній більшості виключно за ініціативи патріотично налаштованого місцевого населення. Метою діяльності таких осередків опору було підірив репутації, перешкоджання реалізації планів та дій окупаційної влади та незаконно озброєних формувань.

Сьогодні в світі організація руху опору поряд з державними переворотами та революціями є одним з основних спеціальних заходів впливу прямої дії, що здійснюються спеціальними підрозділами проти ворожої держави.

Бойові й диверсійні дії учасників руху опору були, є та ще довго будуть органічною і невід'ємною частиною будь-якого збройного конфлікту в світі, а рух опору завжди буде важливим оперативно-стратегічним фактором, гострою зброєю у боротьбі з будь-яким агресором.

Виходячи з воєнно-стратегічної обстановки навколо України — рух опору є одним із перспективних асиметричних методів боротьби українських силових структур проти російських окупаційних військ на тимчасово окупованій території України, а основою сил руху опору є місцеве патріотично-налаштоване населення, яке має бути все стороннє підтримане, організоване, оснащене та підготовлене Україною (Про основи національного спротиву: Закон України від 16 липня 2021 року № 1702-ІХ. 2021).

В Україні на підставі наявності існуючих та ймовірних викликів, небезпек і загроз вже напрацьовано ряд правових актів, якими врегульовується організація руху опору на території України, але які на сьогодні не ідеальні та потребують подальшого удосконалення законодавства і цієї сфері.

Висновки. Враховуючи досвід дій стихійного руху опору під час проведення антитерористичної операції на Сході України (операції Об'єднаних сил) ЗС України показує, що на початку воєнного конфлікту у 2014 році формування та дії руху опору на окупованій території відбувалося стихійно, в основному за ініціативою проукраїнське налаштованого місцевого населення, без дійсного керування з боку штабу АТО, що в значній мірі погіршувало отримання розвідувальної інформації для подальшого планування протидій російським найманцям. Існуючі наразі законодавчі документи з цих питань, не в повною мірі відповідають загрозам, які на даний час існують навколо України, і потребують подальшого аналізу та удосконалення законодавства і цієї сфері.

Матеріали, які надані в статті, можуть бути використані для подальшого проведення аналізу виконання Закону України «Про основи національного спротиву» та проведення науково-дослідної роботи з цих напрямків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Про основи національного спротиву: Закон України від 16 липня 2021 року № 1702-IX. (2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> [дата звернен.: 16.02.2022].

Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1932-XII. (1991). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> [дата звернен.: 16.02.2022].

Здесь есть люди, готовые сражаться за свою землю и уничтожат бандитов — первое обращение партизан Донбасса. (2014). URL: https://censor.net/ru/video_news/308844/zdes_est_lyudi_gotovye_srajatsya_za_svoyu_zemlyu_i_unichtojat_banditov_pervoe_obraschenie_partizan_donbassa [дата звернен.: 16.02.2022].

На Донбассе появились партизаны, воюющие против террористов. (2014). URL: <https://glavcom.ua/news/181401-na-donbasse-pojavilis-partizany-vojujushchie-protiv-terroristov.html> [дата звернен.: 16.02.2022].

Партизаны Донбасса уничтожили группу боевиков и казачьего главаря Маршала. (2014). URL: https://censor.net/ru/photo_news/311517/partizany_donbassa_unichtojili_gruppu_boevikov_i_kazachego_glavarya_marshalla_fotoreportaj [дата звернен.: 16.02.2022].

Силам АТО протистоїть 15-тисячне військо. Генштаб створює партизанський рух. (2014). *Українська правда*. 1 вересня. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/09/1/7036469/> [дата звернен.: 16.02.2022].

У Маріуполі готують мітинг за мир і партизанські загони. (2014). *Українська правда*. 28 серпня. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/08/28/7036023/> [дата звернен.: 16.02.2022].

REFERENCES

Pro osnovy natsionalnoho sprotyvu [On the Fundamentals of National Resistance”]: Zakon Ukrainy vid 16 lypnia 2021 roku № 1702-IX. (2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> [Accessed: 16.02.2022]. [in Ukrainian].

Pro oboronu Ukrainy [On Defense of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 6 hrudnia 1991 r. № 1932-XII. (1991). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> [Accessed: 16.02.2022]. [in Ukrainian].

Zdes est lyudi, gotovyye srajatsya za svoyu zemlyu i unichtojat banditov — pervoe obraschenie partizan Donbassa [There are people here who are ready to fight for their land and destroy bandits — the first appeal of the partisans of Donbass]. (2014). URL: https://censor.net/ru/video_news/308844/zdes_est_lyudi_gotovye_srajatsya_za_svoyu_zemlyu_i_unichtojat_banditov_pervoe_obraschenie_partizan_donbassa [Accessed: 16.02.2022]. [in Russian].

Na Donbasse poyavilis partizanyi, voyuyushchie protiv terroristov. [Partisans fighting against terrorists appeared in Donbass] (2014). URL: <https://glavcom.ua/news/181401-na-donbasse-pojavilis-partizany-vojujushchie-protiv-terroristov.html> [Accessed: 16.02.2022]. [in Russian].

Partizanyi Donbassa unichtojili gruppu boevikov i kazachego glavarya Marshala. [Donbas partisans destroyed a group of militants and the Cossack leader Marshal]. (2014). URL: https://censor.net/ru/photo_news/311517/partizany_donbassa_unichtojili_gruppu_boevikov_i_kazachego_glavarya_marshalla_fotoreportaj [Accessed: 16.02.2022]. [in Russian].

Sylam ATO protystoit 15-tysiachne viisko. Henshtab stvoriuie partyzanskyi rukh [The 15,000-strong army opposes the anti-terrorist operation forces. The General Staff creates a guerrilla movement] (2014). *Ukrainska pravda*. 1 veresnia. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/09/1/7036469/> [Accessed: 16.02.2022]. [in Ukrainian].

U Mariupoli hotuiut mitynh za myr i partyzanski zahony [A rally for peace and guerrilla units is being prepared in Mariupol]. (2014). *Ukrainska pravda*. 28 serpnia. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/08/28/7036023/> [Accessed: 16.02.2022]. [in Ukrainian].

Mykola Popelskyi

*Leading Researcher of the Center
for Military and Strategic Studies,
the National Defence University
of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi
(Kyiv, Ukraine)*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2425-756X>

EXPERIENCE OF ACTIONS OF SPONTANEOUS RESISTANCE MOVEMENT DURING THE ANTI-TERRORIST OPERATION IN THE EAST OF UKRAINE

The article highlights the experience of the resistance movement in the Donetsk and Luhansk regions during the occupation of some areas of these regions by the Russian Federation, identified periods of its organization, an analysis of the resistance movement in the initial period of repulse the attack of Russian mercenaries and illegally armed groups in the Donetsk and Luhansk regions and measures, which were used by the indifferent population of these regions to protect the territorial integrity of the territory of Ukraine.

Proposals are given to determine the periods of organization of the resistance movement in the initial period of repulse of the attack of Russian mercenaries and protection of the territorial integrity of the territory of Ukraine.

The experience of the spontaneous resistance movement during the anti-terrorist operation in eastern Ukraine (Joint Forces Operation) of the Armed Forces of Ukraine shows that at the beginning of the military conflict in 2014 the resistance movement in the occupied territory was formed spontaneously, mainly at the initiative of pro-Ukrainian population, without effective control from the anti-terrorist operation headquarters, which significantly worsened the receipt of intelligence for further planning of countering Russian mercenaries. The current legislative documents on these issues do not fully correspond to the threats that currently exist around Ukraine, and need further analysis and improvement of legislation in this area.

Key words: *resistance movement, volunteers, nationalist underground of Luhansk region, organization of resistance movement, tasks of resistance movement, civic activity of local population.*